

УДК 371.315.6

Н. Г. БЕЛЯНСЬКА (старш. викладач), Р. Р. ГІЛЬМАНОВА (старш. викладач)
Донецький національний технічний університет

НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ ЧИТАННЮ І ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ

У статті розглядаються проблеми перекладу лексичних одиниць в технічних текстах. Також обговорюється питання підвищення ефективності навчання студентів перекладу спеціалізованих текстів, читання технічних текстів і розвиток навичок і умінь професійно-орієнтованого спілкування.

Ключові слова: *текст, переклад, термін, термінологічна лексика, технічний, абрєвіатури.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. У наш час обмін інформацією усередині професійних суспільств в різних областях грає усе більш важливу роль. Навчання іноземній мові у немовних вищах має бути спрямоване на оволодіння студентами професійною лексикою, підготовку студентів до читання оригінальної літератури за фахом і розвинення у них навичок і умінь професійно-орієнтованого спілкування. При підготовці студентів переклад оригінальних текстів за фахом являється основним напрямом в навчанні. Разом з цим важливим також являється навчання побудові усних висловлювань на професійну тему, оскільки придбання таких навичок допоможе нинішнім студентам в подальшому спілкуванні з фахівцями-носіями іноземної мови.

Аналіз досліджень і публікацій. Питанням термінології і перекладу англійських технічних термінів присвячена книга Е.Р. Скороходько. Прекрасний опис термінології можна знайти в книзі Я.І. Рецкера. Історія розвитку багатьох біохімічних термінів дана в книзі Ю.В. Ваннікова. Систематизація існуючої англійської технічної термінології ускладнена також тим, що один і той же термін має різне значення в різних областях техніки або навіть в межах однієї галузі, а також появою великої кількості нових термінів. Л.В.Щерба характеризував складені терміни як поєднання слів, що мають структурну і семантичну єдність і є розчленованою термінірованою номінацією. С.В.Гринев характеризує термін як номінативну спеціальну лексичну одиницю (слово або словосполучення) спеціальної мови, що приймається для точного найменування спеціальних понять. Р.В. Юмпельт спеціально звертається до проблем перекладу технічних текстів і текстів природних наук і користується терміном & quot; вживаність & quot; і наполягає, щоб ця вимога застосовувалася до усіх спеціальних текстів. Мовне оформлення перекладу повинне беззастережно відповідати мові перекладу. Борисова Л.І. дає методичні вказівки до перекладу загальнонаукових слів, що належать до категорії "хибних друзів перекладача", описує специфіку їх функціонування в науково-технічних текстах і розкриває особливості їх перекладу.

Метою статті є розгляд деяких проблем навчання студентів перекладу текстів за фахом, зокрема, оволодіння термінами науково-популярної, загальнонаукової і оригінальної літератури за фахом на прикладі лексики по радіотехніці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зростання міжнародної співпраці в галузі науки і техніки ставить перед випускниками вищих учбових закладів необхідність вивчення іноземної мови, знання якої визначатиметься здатністю фахівця знаходити і використовувати інформацію з іноземних джерел. Навчання іноземній мові в технічній виші має ряд відмітних ознак, обумовлених специфікою освітньої програми, велику частину якої складають точні науки. Головне завдання у вивченні іноземної мови в немовній виші – це навчити студентів користуватися іншомовною літературою за фахом в професійних цілях і уміти висловлюватися на іноземній мові з питань, пов'язаних з майбутньою професією. При навчанні іноземним мовам в немовній виші однієї з цілей являється формування навичок перекладу науково-технічної літератури. Упродовж усього курсу навчання технічному перекладу слід пам'ятати, що головне – це навчити учнів творчо працювати над мовою. Важливе не те, щоб учень запам'ятав певне число інтернаціоналізмів, а те щоб він навчився їх бачити в тексті, по сенсу знаходити в словнику правильний переклад так званих "хибних

друзів перекладача", вибирати потрібне значення багатозначних слів. Прийоми розшифровки словосполучень, використання здогадки, вміння працювати із словником, самостійно розбиратися в незнайомих конструкціях, вміння охопити основний сенс прочитаного і, де треба, використати елементи аналізу – усе це і складає вміння читання і перекладу, які потрібні фахівцеві в його майбутній роботі [4].

Починаючи навчати студентів перекладу науково-технічних текстів, слід звернути їх увагу на наступні особливості перекладу такої літератури. Необхідно враховувати, що мова науково-технічних текстів має певний стиль, який відповідає цілям і завданням змісту наукової літератури і має ряд особливостей в термінології і в граматиці. Серед основних стилістичних і граматичних характеристик науково-технічної літератури можна виділити стислість викладу матеріалу, чіткість формулювань. Мова науково-технічної літератури відрізняється наявністю великої кількості термінів, скорочень, особливостей перекладу граматичних конструкцій. При перекладі науково-технічної літератури потрібне хороше знання нової термінології. Щоб отримати хороший переклад, треба добитися точної передачі тексту оригіналу, ясно викладати думки в максимально стислій і лаконічній формі, переклад повинен відповідати загальноприйнятим нормам української літературної мови, слід бути уважним при перекладі відсутніх в українській мові характерних для іноземної мови граматичних явищ.

Особлива увага при навчанні професійній іноземній мові повинна приділятися термінам. Терміном ми називаємо емоційно-нейтральне слово(словосполучення), яке передає назву певного поняття, що відноситься до тієї або іншої галузі науки або техніки. Термінологічна лексика дає можливість найточніше, чітко викладати зміст цього предмета і забезпечує правильне розуміння суті питання. Тому основною вимогою, що пред'являється до терміну, стає однозначність, тобто наявність тільки одного раз назавжди встановленого значення. У технічній літературі не усі терміни відповідають цій вимозі навіть в межах однієї спеціальності, наприклад:

jamming - заглушення радіостанції, перешкоди, затор, заїдання

flare - спалах, освітлювальна ракета

Трудність перекладу в даному випадку полягає у виборі правильного значення багатозначного іноземного терміну.

У спеціальній літературі терміни несуть основне семантичне навантаження. Що стосується синтаксичної структури, англійські тексти науково-технічного змісту характеризуються своєю конструктивною складністю: дієприкметниковими, інфінітивними і герундіальними зворотами, а також деякими іншими чисто книжковими конструкціями, які часом утрудняють розуміння тексту. У будь-якому тексті за фахом можна виділити три групи слів : слова-нетерміни, термінологічні слова і власне терміни [2]

1. Слова-нетерміни є засобом зв'язку наукових понять, вираження їх взаємовідносин і пояснення, тлумачення терміну.

2. Термінологічні слова – це загальнонаукові і загальнотехнічні слова і словосполучення. Ці слова і словосполучення є невід'ємною частиною наукової і технічної статті з будь-якої спеціальності.

3. Терміни і термінологічні словосполучення дають спеціальну назву науковому і технічному поняттю, явищу, предмету.

В якості термінів вживаються як специфічні слова (*broadcast* – *радіопередача*, *receiver* – *приймач*, *sensor* – *датчик*), так і спеціальні значення загальнонародних слів (*memory* – *запис*, *реєстрація*, *ghost* – *побічне зображення*, *face* – *грань*). При навчанні термінології значення терміну повинне розкриватися шляхом логічного визначення, що встановлює місце поняття, позначеного терміном, в системі понять цієї галузі науки або техніки. Також в процесі навчання необхідно звертати увагу на систематичність новостворюваних термінів [5]. У багатьох галузях знань, у тому числі і в радіотехніці, існують правила утворення термінів для понять або об'єктів певного класу.

Наприклад: додавання певних суфіксів : *carrier* – *носії*, *conversion* – *перетворення*, *interference* – *перешкода* ; складені слова: *background* – *фон*, *broadband* – *широкопasmовий*; додавання префіксів : *reinforce* – *посилувати*, *overpower* – *пригнічувати*, *overrun* – *виходити*

за межі; фразові дієслова: *bounce off* – відстрибнути, *carry out* – виконувати. Фразові дієслова, характерні для розмовної мови, знаходять широке застосування і в технічних текстах. На основі аналізу значення слів в мові інформаційних технологій, можна зробити висновок про те, що існує група фразових дієслів, які є стійким лексичним шаром (такі, як *set up, bring about*) і вузькоспеціалізованими термінами (напр., *log on, print out*) [3].

Науково-технічна сфера – це постійні відкриття, досягнення і винаходи, що сприяють появі нових термінів.

У технічному тексті також часто вживаються аббревіатури (*RF – radio frequency, ECM – electronic countermeasure*), тому при перекладі технічних текстів студенти повинні знати, який сенс ховається за поєднанням літер і уміти розшифрувати аббревіатури.

Для того, щоб правильно зрозуміти науково-технічний текст, треба добре знати цей предмет і пов'язану з ним англійську термінологію. Крім того, для правильної передачі змісту тексту українською мовою треба знати українську термінологію і добре володіти українською літературною мовою. Переклад за допомогою словника незнайомих однозначних термінів типу *voltage – напруга* не представляє утруднень. Інакше справа, коли одному англійському терміну відповідає декілька українських, наприклад *switch – вимикач, перемикач, комутатор*. В цьому випадку свідомий вибір аналога може диктуватися лише хорошим знанням даного предмета.

Візьмемо речення:

Most of the modern radio - transmitters can communicate both telegraph and telephone signals.

Перекладач, ґрунтовно не знайомий з радіосправою і відповідною українською термінологією, перевів би це речення так:

Більшість сучасних радіопередавачів можуть посилати як телеграфні, так і телефонні сигнали.

Проте, технічно грамотний переклад має бути наступним:

Більшість сучасних радіопередавачів можуть працювати як в телеграфному, так і в телефонному режимі.

При перекладі англійського тексту необхідно повно і точно передати думку автора, надаючи їй форму, властиву українському науково-технічному стилю і зовсім не переносючи в український текст специфічних рис англійського оригіналу.

Основною одиницею інформації в процесі навчання як і раніше є текст, тому термінологічна лексика засвоюється в першу чергу через роботу над текстами за фахом. Готуючи студента до читання літератури з вузької спеціальності, починаючи з першого етапу навчання, викладач повинен чітко уявляти собі лексичний мінімум, необхідний студентові для читання літератури за фахом.

Різними дослідниками запропонована безліч способів акцентувати увагу студентів на спеціальній лексиці. Робота з текстом включає опрацювання лексичних і граматичних особливостей тексту. Вправи мають бути спрямовані на виділення смислових опор в тексті, на ділення текстового матеріалу на смислові частини. Передтекстові вправи мають бути спрямовані на ознайомлення з новою термінологічною лексикою і її перекладом українською мовою, які даються безпосередньо перед текстом. Також можна дати вправи на вибір правильного перекладу цього слова з декількох запропонованих варіантів або вправу на переклад українською мовою групи однокорінних слів, або вправу фонетичного характеру на правильну вимову слів із запропонованого тексту.

Вправи післятекстового етапу спрямовані на закріплення термінологічних одиниць в мові. Серед них можна виділити вправи на зворотний переклад і питально-відповідні вправи, також мовні вправи: обговорення змісту тексту для участі в якому потрібно знання термінів і змісту тексту, тобто моделювання професійної діяльності [1]. Можна також запропонувати вправи наступного типу: знайти в тексті англійські еквіваленти цих слів, дати український переклад запропонованих слів з тексту, закінчити речення правильним варіантом з декількох запропонованих, підібрати правильне визначення до слів-термінів, дати вправи на синоніми і антоніми. Також можна запропонувати вправи на контроль розуміння основного змісту прочитаного тексту, на розвиток умінь виражати оціночні судження про прочитане, умінь

робити порівняльний аналіз отриманої інформації, робити певні висновки і узагальнення. Подібна методика роботи з термінологічною лексикою при читанні текстів за фахом дуже ефективна, оскільки дозволяє студентам осмислювати і переробляти інформацію, створювати опору для подальшого монологічного висловлювання.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що володіння іноземною мовою допомагає розширити кругозір майбутнього фахівця і підвищити його кваліфікацію.

Методика навчання студентів перекладу термінів і спеціальної лексики може бути ефективною, якщо навчання проводитиметься з урахуванням труднощів засвоєння значень слів, будуватися на основі справжніх сучасних текстів, здійснюватися за допомогою прийомів, що допомагають здолати труднощі перекладу оригінальних текстів, проводитися на основі вправ, спрямованих на формування необхідних при перекладі навичок.

Список використаної літератури

1. Костенюк П. Н. Активные методы обучения иностранному языку в неязыковом ВУЗе (на примере обучения спецлексики) [Електронний ресурс] . – Режим доступу до статті : <http://www.rusnauka.com/Pedagog/31.html>
2. Кульгавюк В.В. Совершенствование методики обучения терминологической лексике [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://www.t21.rgups.ru/doc2010/4/12.doc>
3. Морозова Е.Н. Особенности общезыковой и подязыковой актуализации семантики глагольно-наречных сочетаний в английском языке / Е.Н. Морозова // *Lingua mobilis*. - 2011. - № 2 (28). – С. 136 –142.
4. Парахина А.В. Пособие по техническому переводу технических текстов с английского языка на русский / А.В.Парахина. – М., «Высшая школа», 1982 – С.5.
5. Паршин А.А. Теория и практика перевода / А.А. Паршин. – М.: Русский язык, 2000. – С. 161.
6. Англо-русский политехнический словарь. – М., 1980.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2012.

Н. Г. Белянская, Р. Р. Гильманова. Обучение студентов технических факультетов чтению и переводу научно-технических текстов.

В статье рассматриваются проблемы перевода лексических единиц в технических текстах. Также обсуждается вопрос повышения эффективности обучения студентов переводу специализированных текстов, чтению технических текстов и развитие навыков и умений профессионально-ориентированного общения.

Ключевые слова: *текст, перевод, термин, терминологическая лексика, технический, аббревиатуры.*

N. Belyanska, R. Gilmanova. Teaching Students of Technical Faculties to Read and Translate Scientific and Technical Texts.

The article deals with the problems of translation of lexical units in technical texts. The problem of effective methods of teaching students to translate texts in speciality, to read technical texts and develop skills in professionally oriented communication is also discussed.

Keywords: *text, translation, term, terminological vocabulary, technical, abbreviations.*